

ANDRZEJ SIKORSKI

OSADA Z NAJWCZEŚNIEJSZEJ FAZY WCZESNEGO ŚREDNIOWIECZA
W DĘBCZYNI (STAN. 10), NA POMORZU ŚRODKOWYM*(Streszczenie referatu wygłoszonego na posiedzeniu naukowym Zakładu Archeologii
Wielkopolski IHKM PAN w Poznaniu w dniu 12 II 1981 r.)

Wstępne omówienie materiałów ze stanowiska 10 w Dębczynie, gm. Białogard, woj. koszalińskie, ma charakter źródłoznawczy, w którym przedstawione zostały informacje o lokalizacji stanowiska, ogólna charakterystyka wybranych obiektów i inwentarza ruchomego w ramach określonych jednostek kulturowych zarejestrowanych na stanowisku ze szczególnym uwzględnieniem najwcześniejszych faz wczesnego średniowiecza. Stanowisko zlokalizowano na terasie nadzalewowej rzeki Mogilicy, w miejscu współcześnie eksploatowanej piasznicy, bezpośrednio na wschód od osady z późnego okresu wpływów rzymskich oznaczonej jako Dębczyno, stanowisko 3¹.

W czasie badań wykopaliskowych prowadzonych w latach 1979-1980 rozpoznano powierzchnię 1610 m², rejestrując 275 obiektów z czterech jednostek kulturowych.

1. Kultura pucharów lejkowatych — obozowisko (?): 1 jama mieszkalna o powierzchni użytkowej 3,7 m².

2. Kultura zachodniołużycka — osada (IV/V-V okres epoki brązu): 2 paleniska, 16 jam i jamy posłupowe (okupacja zachodniej części zbadanego terenu), oraz cmentarzysko (ok. 35 m na wschód) popielnicowe z resztkami stosu: 4 groby.

3. Grupa dębczyńska późnego okresu wpływów rzymskich — osada (?): 3 jamy gospodarcze(?) i jamy posłupowe w dużej dyspersji na powierzchni całego stanowiska.

4. Kultura wczesnego średniowiecza — VI-poł. XII w.

a) Faza I — VI-VI/VII w.

Podstawę rozważań chronologicznych stanowił inwentarz ceramiczny. W rezultacie przeprowadzonej analizy makroskopowej materiału ustaliliśmy listę obiektów zawierających naczynia ręcznie lepiące o cechach ceramiki zwanej typem Dziedzice. Wymienioną ceramikę stwierdzono w 15 obiektach homogenicznych (jama mieszkalna — ob. 13, palenisko — ob. 29,5 jam gospodarczych i 8 jam posłupowych) oraz w zespołach o frekwencji zmiennej (tzw. mieszanych) w przedziale od dużej (75% zespołu) do małej (50-40% zespołu) i występujących incydentalnie². Obserwacje zebrane w trakcie analizy tzw. zespołów mieszanych wskazały na możliwość wydzielenia na płaszczyźnie technologicznej, w zakresie zmienności ilościowej i jakościowej w czasie II etapu rozwoju wytwórczości, ceramiki ręcznie lepiącej (nazywanego roboczo „późnodziedzickim”), który omówiony zostanie w dalszej kolejności.

* Badania prowadziła Ekspedycja Koszalińska Katedry Archeologii UAM w Poznaniu pod naukowymi auspicjami prof. dr. hab. J. Żaka.

¹ Stanowisko jest usytuowane na wschodniej rubieży zaglomerowanego układu osadniczego z późnego okresu wpływów rzymskich osady Dębczyno, stan. 2A, 3, 6, 6A.

² Por. L. Czerniak, A. Koško, *Zagadnienie efektywności poznawczej analizy chronologicznej ceramiki na podstawie cech technologicznych. Z problematyki badań nad „datowaniem technologicznym” ceramiki kultur neolitycznych w strefie Kujaw*, APolski, t. XXV: 1980, s. 255 i n.

Obiekty określane jako „dziedziczne” (I etap) stwierdzono na całej zbadanej powierzchni stanowiska, rozpoznając zgrupowanie w bezpośrednim sąsiedztwie jamy mieszkalnej (ob. 13). Układ przestrzenny obiektów w tej części osady został częściowo naruszony w czasie eksploatacji pniałnicy.

Analizując informacje o formach mieszkalnych stwierdzonych w Dziedzicach, woj. Gorzów³, z punktu widzenia wielkości i proporcji, jamę mieszkalną (ob. 13) uznać można za odpowiadającą regułom budownictwa mieszkalnego z tej fazy w strefie Pomorza Zachodniego.

Specyfikację ceramiki typu Dziedzice przeprowadzono w dwóch płaszczyznach: technologii i ogólnej stylistyki⁴. Sformułowane prawidłowości w obrębie czynności techniczno-użytkowych pozwoliły na zestawienie cech w kolejności procesu wytwarzania naczyń.

1. Receptura masy ceramicznej: domieszka o frakcji 2-5/6 mm, granulát głównie z kruszywa granitowego (kwarc, ortoklaz i oligoklaz) oraz piasek o średnicy ziaren 0,1-2 mm i żwir; tekstura domieszki „bezwładna”, przy wyraźnej koncentracji w częściach przydennych i dnach naczyń.

2. Formowanie ścianek: naczynia o grubości ścianek w granicach 0,9-1,5 cm (dominacja 0,9-1,2 cm); faktura zewnętrzna naczyń chropowata i obmazywana, wewnętrzna zagładzana (domieszka wystaje ponad powierzchnię naczyń).

3. Wypał: barwa powierzchni zewnętrznej ceglasto-brunatna, wewnętrznej szara i brunatna; po wypale struktura masy ceramicznej jest zbita i „sucha”; przełom wielobarwny⁵.

W zakresie makromorfologii fragmenty naczyń I etapu reprezentują formy określane jako⁶: naczynia baniaste wąsko i szerokootworowe oraz kubki baniaste (w tym zdobione ornamentem kółkowym). Materiał ten na podstawie reguł technologicznych i stylistycznych datować można na VI-VI/VII w.

Bazując na ustalonych wcześniej regułach technologicznych inwentarza ceramicznego, wydzielić można II etap rozwoju produkcji ceramiki ręcznie lepionej (późnodziedzicki), późniejszy chronologicznie (współwystępowanie w przypadku kilku obiektów ceramiki II etapu z materiałem częściowo słabo formującym obtaczanym 5-15%), o częściowo odmiennej recepturze masy ceramicznej (domieszka o frakcji 4-5/6 mm, granulát — kruszywo granitowe o globalnie mniejszej ilości domieszki), formowaniu ścianek (grubościenność w granicach 0,7-1,2 mm) i strukturze masy ceramicznej po wypale (tzn. więcej masy gliny — mało domieszki; struktura „tłusta”).

W zakresie makromorfologii obserwujemy kontynuację form stwierdzonych w I etapie rozwoju wytwórczości ceramicznej. Wymienione fragmenty naczyń pochodzą z form niezdobionych⁷. Z zespołów homogenicznych II etapu stwierdzono: 2 paleniska i kilka jam postłupowych, natomiast z innych zespołów „mieszanych” zarejestrowano: 2 paleniska, 2 jamy mieszkalne i jamy postłupowe.

„Późnodziedzicki” etap rozwoju produkcji wczesnośredniowiecznej ceramiki ręcznie lepionej na stanowisku 10 w Dębczynie na podstawie cech technologicznych wstępnie można datować na VI/VII-VII/VIII⁸.

b) Faza II — VII-poł. IX w.

Z obiektów zawierających fragmenty naczyń częściowo słabo lub silnie formujących obtaczanych⁹

³ A. Porzeziński, *Wstępne wyniki badań na osadzie wczesnośredniowiecznej w Dziedzicach, pow. Myślibórz, w 1970 r.*, MZP, t. XVII: 1971, s. 99, 100.

⁴ Por. Czerniak, Koško, *op. cit.* s. 250-253.

⁵ Technologicznie ceramika późnego okresu wpływów rzymskich (tzw. kuchenna) różni się od typu Dziedzice ogólnie następującymi cechami: domieszka głównie piasek i żwir (0,3-2 mm), parametry grubości ścian mniejsze (zasadniczo 0,9 cm), brak obmazywania, struktura masy ceramicznej po wypale „bardziej sucha” — więcej domieszki od masy gliny.

⁶ Pojęcia formy używam tu w sensie abstrakcyjnym, gdyż dysponując fragmentami naczyń, trudno określić reguły ich przyporządkowania definiowanym formom.

⁷ W niektórych zespołach stwierdzono fragmenty zdobione elementem linii falistej (w granicach 1-3%).

⁸ W. Łosiński (*Początki wczesnośredniowiecznego osadnictwa grodowego w dorzeczu dolnej Parsęty (VII-XI w.)*, Wrocław 1972), datuje jak w tytule, czyli na fazę I i początek fazy IIa, nie wykluczając jednocześnie materiału ręcznie lepionego w fazach następnym.

⁹ Dominuje materiał z fazy IIb wg W. Łosińskiego.

na uwagę zasługuje inwentarz z jamy mieszkalnej (ob. 193) i pieca (ob. 160), gdzie stwierdzono fragmenty prażnic, paciorek szklany i prześliki.

c) Faza III — poł. IX-XII w.

Z tego okresu pochodzą m. in.: 1 półziemianka, 4 paleniska, 5 jam gospodarczych oraz ślady posłupowe, przy dominacji fragmentów naczyń całkowicie silnie formująco obtaczanych w wersji zdobionej i nieornamentowanej.

Reasumując, dla chronologicznego aspektu zagadnień początków wczesnego średniowiecza szczególną wartość poznawczą prezentuje ugrupowanie środkowej Parsęty, gdzie na obecnym etapie badań skłonni jesteśmy dopatrywać się współwystępowania bądź bezpośredniego następstwa u schyłku I poł. VI w. elementów późnego okresu wpływów rzymskich i ceramiki typu Dziedzice¹⁰.

*Katedra Archeologii UAM
Poznań*

¹⁰ Por. H. Machajewski, *Źródła archeologiczne do studiów nad początkami osadnictwa wczesnośredniowiecznego na Pomorzu Zachodnim, [w:] Słowiańszczyzna Polabska między Niemcami a Polską*, Poznań 1981, s. 201-207.

